

DMANISI, THE SITE OF THE FORMER CITY

დმანისის ნაქალაქარი

Abstract

J.Kopaliani Ph.D.in History suggests a proposal to the government of Georgia and scientific circles to develop a long-stand project for a fundamental, archaeological study and conservation of Dmanisi village, which consequently, will surely have important results both in the scientific study of many issues of the history of ancient and medieval Georgia, and in the development of tourism.

სანამ მთავარ სათქმელს ვიტყვოდე, მინდა წარმოვადგინო დმანისის ნაქალაქარი და მისი არქეოლოგიური შესწავლის მოკლე ისტორია.

დმანისის ნაქალაქარი უნიკალური ძეგლია. ამ ტერიტორიაზე აღმოჩენილია ადამიანის ცხოვრების ყველა პერიოდი, დაწყებული მსოფლიოში უძველესი ადამიანის ნაშთებიდან.

გვიან ბრინჯაოს ხანაში აქ მჭიდრო დასახლებაა დაფიქსირებული. IX-X საუკუნეებში აუშენებიათ ძლიერი ქალაქი, რომელიც XI საუკუნეში თურქ-სელჩუკებს გაუნადგურებიათ. მალევე დაუწყიათ ქალაქის ხელმეორედ აშენება. XI-XIV საუკუნეებში დმანისი თბილისის შემდეგ ერთ-ერთ ყველაზე ძლიერ და მდიდარ ქალაქს წარმოადგენდა. XIV-XV საუკუნეებში ქალაქი დმანისი თემურ ლენგისა და იაყუბ ყაენის მიერ განადგურდა და მას შემდეგ დმანისმა, როგორც ქალაქმა, არსებობა შეწყვიტა.

XVI საუკუნეში ნაქალაქარის ტერიტორიაზე ამ რეგიონის მმართველებმა ბარათაშვილებმა აღადგინეს მხოლოდ ციხე. ამ დროიდან ჩნდება მცირე რაოდენობის მოსახლეობაც, მაგრამ ქალაქი, როგორც ასეთი, აღარ არსებობს.

XVI-XVIII საუკუნეებში ირანელთა და თურქთა ინტენსიურმა შემოსევებმა, რასაც ლეკთა თარეშიც ემატებოდა, უამრავი ქართველი შეიწირა. ვინც გადარჩა, საქართველოს სხვადასხვა მხარეს შეაფარა თავი. ეს რეგიონი დაცარიელდა და ოდესღაც ძლიერი და მდიდარი ქალაქი დმანისიც ნაქალაქარად იქცა.

განვითარებულ შუა საუკუნეებში დმანისი ცნობილი იყო სახელოვნობით (კერამიკული, მინის და სხვ.). დმანისში დამზადებული პროდუქცია გაჰქონდათ მრავალ ქვეყანაში. ამავე დროს აქ შემოდიოდა სხვადასხვა ქვეყნის ნაწარმი. აღმოჩენილია ჩინეთში დამზადებული კერამიკული ჭურჭელიც. ქალაქ დმანისს მჭიდრო სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობა ჰქონდა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანასთან, რაზეც მეტყველებს აქ აღმოჩენილი ასეულობით სხვადასხვა ქვეყნის ვერცხლისა და სპილენძის მონეტები. XIII საუკუნის შუა ხანებში ქართული ფულიც აქ იჭრებოდა.

ქალაქის ფართობი 13 ჰექტარია. იგი გაშენებულია ორი მდინარის, მამავერასა და ფინეზაურის შესართავთან მაღალ კონცხზე. სამი მხრიდან

მტრისთვის ძნელად მისადგომი იყო, რამდენადაც იგი ბუნებრივი ზღუდით (100 მ სიმაღლის ქარაფი) იყო დაცული. ქალაქი ნაკლებად იყო დაცული სამხრეთის მხრიდან, სადაც მთავარი თავდაცვითი სისტემა _ შიდა ციხე აუგიათ (3250 კვადრატული მეტრი) თავისი გალავნით, ბურჯებით, საბრძოლო კოშკებით და სხვ. ქალაქში შესასვლელი მთავარი კარიბჭე თავისი თავდაცვითი კოშკით სამხრეთის მხრიდან აქვს.

დმანისს აქვს მაღალ საინჟინრო დონეზე აგებული საიდუმლო გვირაბი, რომელიც მდინარე მაშავერასთან ჩადის. მტრის მიერ ალყის დროს ქალაქი წყლით აქედან მარაგდებოდა. ამასთან, ქალაქის დაცემის საშიშროების შემთხვევაში ამ გვირაბიდან გაჰყავდათ მოსახლეობა.

ქალაქ დმანისში არსებობს XI-XII საუკუნეებში აგებული საეპისკოპოსო ბაზილიკა, სიონის ტაძარი, რომელსაც დასავლეთის მხრიდან მიშენებული აქვს მრავალფეროვანი ორნამენტებით შემკული კარიბჭე, რომლის დასავლეთის ფასადზე არის ვრცელი ქართული ასომთავრული წარწერა, სადაც მოხსენიებულია ლაშა გიორგი და კარიბჭის ამშენებელი.

საქართველოს მთავრობამ გადაწყვიტა 1937 წელს მაღალ დონეზე აღნიშნათ შოთა რუსთაველის გენიალური პოემის „ვეფხისტყაოსნის“ 750 წლის იუბილე. დაიწყო მზადება. პირველ რიგში სახელმწიფო მუზეუმში უნდა მოწყობილიყო დიდი გამოფენა „რუსთაველის დროინდელი საქართველო“. ამ გამოფენის მოწყობა მთავრობამ დაავალა აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილს.

დიდმა მეცნიერმა შეადგინა სათანადო გეგმა-პროექტი და გადაწყდა, ამ გამოფენაზე რუსთაველის დროინდელი ქალაქიც ყოფილიყო წარმოდგენილი. მისი ინიციატივით 1936 წელს დაარსდა დმანისის არქეოლოგიური ექსპედიცია, რომლის ხელმძღვანელად დაინიშნა გერმანიაში სწავლა-განათლება მიღებული, ცნობილი ახალგაზრდა ისტორიკოსი და არქეოლოგი ლევან მუსხელიშვილი. ექსპედიციამ ორი წლის მანძილზე ინტენსიურად იმუშავა. შეგროვდა ქართული თუ უცხოური წერილობითი ცნობები დმანისის შესახებ. ნაქალაქარის ირგვლივ და თვით მის ტერიტორიაზე ჩატარდა სადაზვერვო სამუშაოები და არქეოლოგიური გათხრები (სხვათაშორის ამ ექსპედიციის მიერ ამავე პერიოდში ჩატარდა არქეოლოგიური გათხრები ბოლნისის სიონის ტერიტორიაზეც და აღმოჩნდა ცნობილი V საუკუნის წარწერა). ექსპედიციამ მოიპოვა ძალზე მნიშვნელოვანი მასალა და დმანისი ღირსეულად იქნა წარმოდგენილი აღნიშნულ გამოფენაზე.

1938 წელს დმანისის ექსპედიციის მუშაობა შეწყდა და მხოლოდ 23 წლის შემდეგ, 1960 წელს აღადგინა დმანისის არქეოლოგიური ექსპედიცია საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის დირექტორის მოადგილემ, ცნობილმა არქეოლოგმა ვახტანგ ჯაფარიძემ, რომელიც ლევან მუსხელიშვილის ექსპედიციის საველე-არქეოლოგიურ სამუშაოებში 1936-1937 წლებში მონაწილეობდა.

ექსპედიცია, მცირე დაფინანსების გამო, მთელი ოცი წლის მანძილზე შეზღუდული მოცულობის სამუშაოებს ატარებდა.

1980 წელს მე დავინიშნე ბ-ნ ვახტანგის მოადგილედ. კარგად მქონდა გაცნობიერებული, რომ ამ განსაკუთრებულ ძეგლზე საჭირო იყო ფართო მასშტაბის სამეცნიერო-კვლევითი, არქეოლოგიური თუ სხვა სამუშაოების წარმოება. ჩვენი მცდელობით და ხელისუფლების თანადგომით ნაქალაქართან ახლოს ავაშენეთ არქეოლოგიური ბაზა, ლაბორატორია. მთავრობამ გამოგვიყო ტრანსპორტი, გაგვიზარდა დაფინანსება. ყოველივე ამან შეგვაძლებინა ფართო მასშტაბის არქეოლოგიური სამუშაოების შესრულება და შედეგებმაც არ დააყოვნა, ახალი აღმოჩენებით დმანისის ცნობილი გახდა მთელ მსოფლიოში.

ამ სამუშაოების გვირგვინს წარმოადგენს ნაქალაქარის ტერიტორიაზე, უძველესი, ორ ფეხზე გამართულად მოსიარულე, პირველყოფილი ადამიანის, „HOMO ERECTUS“-ის ნაშთების (ხუთი თავის ქალა, ოთხი ქვედა ყბა და სხეულის 60-მდე სხვადასხვა ნაწილი) აღმოჩენა, რომელიც 1.8-1.7 მილიონი წლით თარიღდება. აქედან გამომდინარე დმანისის (საქართველო) არის ერთ-ერთი უძველესი ადამიანის სამშობლო. იგი XX საუკუნის აღმოჩენად ითვლება, რითაც დმანისი მთელი მსოფლიოს მეცნიერების ყურადღების ცენტრში მოექცა.

2000 წ. ცნობილი ამერიკული ჟურნალის „Science“-ის მიერ მთელ მსოფლიოში ჩატარებულ აღმოჩენათა შორის დმანისის აღმოჩენამ მესამე ადგილი დაიკავა (პირველ ადგილზე გენეტიკური კოდის გაშიფრვა; მეორე ადგილზე მარსზე წყლის არსებობის დადასტურება). მარტო ეს მსოფლიო აღიარება კმარა იმისთვის, რომ სახელმწიფოსგან დმანისის ნაქალაქარი განსაკუთრებული ყურადღების ქვეშ მოექცეს.

დმანისი იმითაცაა უნიკალური, რომ მისი განადგურების შემდეგ აქ მშენებლობები აღარ განახლებულა, როგორც, მაგალითად, თბილისში, ქუთაისში, რუსთავში და სხვ. დმანისის ნაქალაქარი შეურყვნიელი და დაკონსერვებული სახითაა მიწის ქვეშ შემორჩენილი. მისი სრული გათხრა და კონსერვაცია მრავალი კუთხითაა საყურადღებო და მნიშვნელოვანი. გათხრების შედეგად უამრავი საინტერესო არქეოლოგიური მასალა აღმოჩნდება. საქართველოს ხელისუფლებისა და მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ძალისხმევით უნდა შეიქმნას სპეციალისტთა ჯგუფი, რომელიც მოამზადებს საერთაშორისო პროექტს. ჩვენი აზრით, ასევე უნდა შეიქმნას საერთაშორისო ფონდი. პროექტის განხორციელებაში, რომელსაც წლები და უზარმაზარი ფინანსური სახსრები დასჭირდება, ქართველებთან ერთად მონაწილეობა უნდა მიიღონ უცხოელმა მეცნიერებმა, დოქტორანტებმა, სტუდენტებმა, რიგითმა მოხალისეებმა. ჩვენი აზრით არქეოლოგიური გათხრები უნდა მიმდინარეობდეს წელიწადში მინიმუმ ექვსი თვე ასეულობით ადამიანის მონაწილეობით.

დმანისის ნაქალაქარის სრულ არქეოლოგიურ გათხრას და მის კონსერვაციას აუცილებლად მოჰყვება მნიშვნელოვანი შედეგები:

1. თვალსაჩინოდ იქნება გამოძიებული შუასაუკუნეების ერთ-ერთი გამორჩეული ქართული ქალაქი დმანისი მისთვის დამახასიათებელი ყველა ელემენტით; იგი იქნება საქართველოში ერთადერთი სრულად გათხრილი და შესწავლილი ქალაქი (ქალაქის შიდა ციხე მთლიანად არის

გათხრილი ჩვენს მიერ). იგი იქნება განსაკუთრებული განძი და ინტერესის საგანი ისტორიკოსებისათვის და არა მარტო მათთვის.

2. დმანისის ნაქალაქარი გახდება დიდი საერთაშორისო სამეცნიერო-სასწავლო-საგანმანათლებლო ცენტრი.

3. დმანისი გახდება საერთაშორისო ტურისტული ჰაბი (მეცნიერულ ღირებულებასთან ერთად სანახაობრივადაც ძალზე მომხიბვლელია). აღნიშნული პროექტი ქვეყანას დიდ ეკონომიკურ სარგებელს მოუტანს და მთლიანად დმანისის რეგიონის განვითარებას შეუწყობს ხელს, დაასაქმებს ამ რეგიონის მრავალ ადამიანს.

4. ნაქალაქარის ახლოს მდებარეობს ქართული სოფელი „პატარა დმანისი“, სადაც 60-მდე კომლი ცხოვრობს და მძიმე მდგომარეობაშია. ნაქალაქარის ზემოხსენებული პროექტის განხორციელება ამ სოფელს და მთლიანად რეგიონს ააღორძინებს.

და ბოლოს, გვინდა საგანგებოდ აღვნიშნოთ შემდეგი:

ზუსტად 900 წლის წინათ, 1123 წელს ჩვენმა დიდმა მეფემ, დავით აღმაშენებელმა უცხო დამპყრობთა ხელიდან გაათავისუფლა დმანისი და ამით მან დაამთავრა საქართველოს გაერთიანება. ამ პროექტის განხორციელებაც ამ დიდებულ თარიღს მივუძღვნათ.

ჯუმბერ კოპალიანი
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი